

AINEVALDKOND	Sotsiaaalained
AINEVALDKONDA KUULUVAD ÕPPEAINED	Inimeseõpetus, ajalugu, ühiskonnaõpetus
VALDKONNAPÄDEVUS	Sotsiaaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondadest lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest. Sotsiaaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja: 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid; 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi; 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlikke väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile; 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha; 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased; 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuri pärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi; 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.
ÜLDPÄDEVUSTE ARENGU TOETAMINE	1) kultuuri- ja väärtuspädevus – suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma

väärtushinnanguid;

2) sotsiaalne ja kodanikupädevus – suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvuste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel;

3) enesemääratluspädevus – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme;

4) õpipädevus – suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitut erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varem õpituga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi;

5) suhtluspädevus – suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeletes, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi;

6) matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus – suutlikkus kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid, meetodeid koolis ja igapäevaelus; suutlikkus kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmisvahendite abil ning teha tõendus põhiseid otsuseid; mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt;

7) ettevõtlikkuspädevus – suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmärgid, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust;

	8) digipädevus – suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuvus ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemi lahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.
LÄBIVATE TEEMADE KÄSITLEMINE	1) elukestev õpe ja karjääri kujundamine – taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvus õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid; 2) keskkond ja jätkusuutlik areng – taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele; 3) kodanikualgatus ja ettevõtlikkus – taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele; 4) kultuuriline identiteet – taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumisladi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab oma kultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis; 5) teabekeskkond ja meediakasutus – taotletakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskkonda, suudab meediamailma sisu ja allikaid kriitiliselt analüüsida ja kasutada, tunnustab autorlust, oskab luua kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmäärke ja ühiskonnas omaksvõetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskkonnas; 6) tehnoloogia ja innovatsioon – taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid

	eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvas tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas; 7) tervis ja ohutus – taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele; 8) väärtused ja kõlblus – taotletakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks
ÕPPEAINETE LÕIMING	Sotsiaالainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaالainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena. Sotsiaالainete pädevusega taotletakse toimetulekut 1. iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus) - enesemääratluspädevus; 2. lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemineerinevates sotsiaالsetes kontekstides) - sotsiaالne pädevus; 3. ühiskonnas (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid) - kodanikupädevus. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaالse pädevuse ruumilisele haardele (lähiumbrus, kogukond, ühiskond, globaalne) lisandub ajaline/ajalooline (minevik, olevik, tulevik) mõõde. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest. Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

	Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut iseendaga, eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest. Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele. Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul. Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.
--	--

ÕPPEAINE NIMETUS	Inimeseõpetus
ÕPPEAINE KIRJELDUS	

	TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD	
I KOOLIASTE		
II KOOLIASTE		
III KOOLIASTE		
	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU <i>sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused</i>
2.klass	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
Teema: Mina	Õpilane: 1) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi; 2) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; 3) eab, et inimesed on erinevad ni bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi.	Mina. Minu erinevused teistest ja sarnasused nendega. Iga inimese väärtus. Sallivus. Viisakas käitumine. PRAKTILISED TÖÖD: • mõttekaardi koostamine; • oovtöö: visuaalne pilt iseendast.

Teema: Mina ja tervis	Õpilane: 1) toob näiteid tervist hoidvast käitumistest (hügieen, karastamine mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust; 2) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid; 3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.	Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Ravimid. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus. Liikumine ja sport. Abi saamise võimalused. Esmaabi. PRAKTILISED TÖÖD: • plakati koostamine teemal: tervislik eluviis; • enda ajakasutuse analüüsi teostamine õpetaja juhendamisel.
Teema: Mina ja minu pere	Õpilane: 1) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest; 2) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.	Kodu. Koduarmastus. Perekond. Erinevad pered. Vanavanemad ja teised sugulased. Pereliikmete tegevus ja rollid. Vanemate ja teiste inimeste töö. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne. Kodu traditsioonid. Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond. Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek. Ohud kodus ja koduümbruses. PRAKTILISED TÖÖD: • mõttekaardi koostamine: Minu õigused ja kohustused kodus, koolis ja lähiümbruses.
Teema: Mina ja Eesti	Õpilane: 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha; 2) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva; 3) teab, kes on Eesti Vabariigi president; 4) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat; 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;	Eesti - minu kodumaa. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Kodukoht: küla, vald, linn, maakond. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eestipresident. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Rahvakalendri tähtpäevad. PRAKTILISED TÖÖD: • õppekäik kodukoha olulistesse kohtadesse.

	6) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt; 7) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest; 8) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja.	
Teema: Mina: aeg ja asjad	Õpilane: 1) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult; 2) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaselt hakkama saada; 3) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega; 4) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.	Aeg. Aja planeerimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus ja ausus. Minu oma, tema oma, meie oma. Aja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas. PRAKTILISED TÖÖD: - päeva- ja nädalakava koostamine; - õpimapi sisseseadmine ja koostamine.
3.klass	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
Teema: Mina	Õpilane: 1) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; 2) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi; 3) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi; 4) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest oeres, koolis ja ühiskonnas.	Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus. Mina ja endasse suhtumine. Lapse õigused ja kohustused. PRAKTILISED TÖÖD: - mõistekaardi koostamine; - loovtöö: teemaga seotud plakat.
Teema: Mina ja tervis	Õpilane: 1) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;	Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras. PRAKTILISED TÖÖD:

	2) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste; 3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.	• probleemülesande lahendus paaris- ja rühmatöös; • praktiliste tegevuste kaudu esmaabivõimaluste demonstreerimine.
Teema: Mina ja teised	Õpilane: 1) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida; 2) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust; 3) demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist; 4) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähisteid; 5) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist; 6) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks; 7) teab, et vägivallal on eri vormid; 8) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua; 9) teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; 10) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral; 11) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.	Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandust palumine ja vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest. Halb ja hea käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Käitumise mõju ja tagajärjed. Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine. Kohusetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus. PRAKTIKALISED TÖÖD: • juhtumianalüüsid; • rollimängud teemaga seotud oskuste demonstreerimiseks; • liiklusesituatsioonide praktiline lahendamine.

Teema: Mina: teave ja asjad	Õpilanre: 1) loetleb erinevaid teabeallikaid; 2) leiab infot erinevatest allikatest; 3) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest; 4) kirjeldab meediaga, sh sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte; 5) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel; 6) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine; 7) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine .	Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju. Turvaline käitumine meediakeskkonnas. Raha. Raha teenimine, kulutamine ja laenamine. Oma kulutuste plaanimine. PRAKTILISED TÖÖD: • töö erinevate teabeallikatega nende usaldusväärsuse hindamise eesmärgil; • praktiline ülesanne digivahendite abil info leidmiseks.
5.klass	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
Teema: Tervis	Õpilane: 1) Selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid 2) Seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks) 3) Teab, et meedia saab mõjutada inimese tervisekäitumist, toob näiteid 4) Selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele 5) Mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias	Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid. Hea ja halb stress. Kehareaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused. Meedia osa tervisega seotud otsustes. Terviseteemalised veebilehed. PRAKTILISED TÖÖD: • Oma pikkuse, kaalu, pulsi määramine

Teema: Tervislik eluviis	Õpilane: 1) Toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist 2) Toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust 3) Selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust	Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid. Kehalise aktiivsuse vormid ja põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldmine. Uni. PRAKTILISED TÖÖD: • Unepäeviku täitmine
Teema: Murdeiga ja kehalised muutused	Õpilane: 1) Nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi 2) Toob näiteid erinevast arengutempost murdeas	Murdeiga inimese elukaas. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas. Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas. Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine. Suguline küpsus ja soojätkamine. PRAKTILISED TÖÖD: • Juhtumite lahendamine rühmatööna
Teema: Turvalisus ja riskikäitumine	Õpilane: 1) Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest; selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid 2) Toob näiteid meediaga seotud ohtudest 3) Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine 4) Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseemalist infot, järgides autoriõigust 5) Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele	Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise valikuid tehes; iseenda vastutus. Vahendatud suhtlemine. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele. Oskus öelda “ei”. PRAKTILISED TÖÖD: • Juhtumite arutelud • Rollimängud

	6) Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi	
Teema: Haigused ja esmaabi	Õpilane: 1) Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist 2) Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi	Levinumad laste ja noorte haigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS. Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral. PRAKTILISED TÖÖD: • Praktilised ülesanded esmaabivõtete demonstreerimiseks
6.klass	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
Teema: Mina ja suhtlemine	Õpilane: 1) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb; 2) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi; 3) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikkust tegutsemisest; 4) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga.	Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine. PRAKTILISED TÖÖD: • praktilised harjutused teema põhjalikumaks mõistmiseks.
Teema: Suhtlemine teistega	Õpilane: 1) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb; 2) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastatsikkuseid seoseid; 3) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele; 4) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;	Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. Ei ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise puhul. PRAKTILISED TÖÖD: • Juhtumite lahendamine

	5) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus; 6) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust; 7) teab, et tal on õigus öelda “ei”, ja demonstreerib õpituatsioonis “ei” ütlemist oma tervise ja õiguste eest seismisel; 8) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi, 9) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme.	
Teema: Suhted teistega	Õpilane: 1) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi; 2) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest; 3) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist; 4) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada.	Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus. Sõprussuhted. Usaldus suhetes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve. Erinevuste ja mitmekesisuste väärtustamine. Isikute iseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine. PRAKTIILISED TÖÖD: • teemaga seotud rollimängud
Teema: Konfliktid ja probleemilahendus	Õpilane: 1) selgitab konflikti häid ja halbu külgi; 2) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;	Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleemide lahendamises. Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel. Konfliktide olemus ja

	3) valib õpituatsioonis konflikt ilahendamiseks sobiva käitumisviisi; 4) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi; 5) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused; 6) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist; 7) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.	põhjused. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed. PRAKTILISED TÖÖD: - juhtumianalüüsid; - teemakohased rolli- ja meeskonnamängud.
Teema: Positiivne mõtlemine	Õpilane: - toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta; - märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.	Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine. PRAKTILISED TÖÖD: loovtöö mina-pildi visuaalseks kujutamiseks
7.klass	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
Teema: Inimese areng ja murdeea koht selles	Õpilane: - kirjeldab pärilikke ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; - seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ja keskkonnateguritega; - selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast.	Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõpsus. Armumine. Käimine. Läheduse seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine. PRAKTILISED TÖÖD: praktiline ülesanne inimese elukaare visuaalseks kujutamiseks.

Teema: Inimese mina ja õnn	Õpilane: 1) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; 2) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut; 3) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; 4) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel.	Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Konfliktide vältimine ja lahendamine. Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena. PRAKTILISED TÖÖD: • loovtöö mina-pildi visuaalseks kujutamiseks.
Teema: Inimene ja rühm	Õpilane: 1) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest; 2) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist; 3) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades; 4) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olulisust toimetulekut rühma survega.	Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet. PRAKTILISED TÖÖD: • dramatiseering rühma toimega tõhusamaks toimetulekuks.
Teema: Turvalisus ja riskikäitumine	Õpilane: 1) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; 2) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;	Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju. PRAKTILISED TÖÖD:

	3) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; 4) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid.	• õpiprojekt: noorte uimastitarvitamisega seotud negatiivsete tagajärgede ennetusvõimalused.
8.klass	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU
Teema: Tervis	Õpilane: 1) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest; 2) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele; 3) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; 4) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; 5) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; 6) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; 7) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; 8) analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis; 9) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus; 10) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;	Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Tervise aspektide vastastikused seosed. Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele. Tervisealased infoallikad. Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine. Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad. Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit. Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad. Keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus. PRAKTILISED TÖÖD: 1.Fotonäitus “Tervis” rühmatööna

		2. Unepäeviku pidamine/plakat une tähtsusest 3. Essee “Minu keheline aktiivsus” 4. Uurimus “Minu toitumise võrdlemine soovitatuga” 5. Tervisemuuseumi külastus
Teema: Suhted ja seksuaalsus	Õpilane: 1) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata; 2) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus; 3) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest; 4) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust; 5) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele. 6) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest. 7) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi. 8) toob esile seksuaalkäitumisega seotud muutide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;	Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuhe, paarisuhe). Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus ja armumine. Lähisuhtevägivad ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused. Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Sooidentiteet. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Seksuaalne orientatsioon. Seksuaalne areng. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus. Seksuaalsusega seotud muutide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele. PRAKTILISED TÖÖD: 1. Rühmatöö “Sõprus” 2. Video/esitlus/animatsioon/plakat teemal “Seksuaalsus” paaristööna 3. Rühmatöö “Soorollid/soostereotüübid”
Teema: Turvalisus ja riskikäitumine	Õpilane: 1) demonstreerib õpisisu olulisust inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;	Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalla vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.

	2) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; 3) demonstreerib õpistuatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;	Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades. PRAKTILISED TÖÖD: 1. Kiusamisjuhtumite analüüs 2. Veebimängud ja ülesanded: Kas joomine teeb ägedaks? 3. Infovoldiku tegemine teemal "Uimastiennetus" 4. Esmaabi osutamisega seotud praktilised ülesanded
--	--	---

ÕPPEAINE NIMETUS	Ajalugu
ÕPPEAINE KIRJELDUS	Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjust ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet. Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning

ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitlemise põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloo mõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu.

Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

	Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemisetagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja nähtuste käsitlemist erinevates allikates. Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased. Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.
	TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD
II KOOLIASTE	1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline. 2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed. 3. Kasutab ajaloo mõisteid kontekstis. 4. Teab näiteid kodukoha minevikust. 5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos. 6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus. 7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.

	8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev. 9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis. 10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos. 11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata. 12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos. 13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal. 14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud. 15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.
III KOOLIASTE	1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu. 2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid. 3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte. 4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal. 5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas. 6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu. 7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele. 8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis. 9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust. 10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.

	11. Mõistab, kuidas inimese käsitlus on ajas muutunud. 12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi. 13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu. 14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana. 15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos. 16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos	
	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU <i>sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused</i>

5. klass	TEEMA: Ajaarvamine ja ajalooallikad Õpilane: 1)kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number; 2)paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; 3)teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; 4)iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; 5)kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid. TEEMA: Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu Õpilane: 1)toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; 2)kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;	Ajaarvamisega seotud mõisted: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number. Ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Ajalugu ja ajalooallikad: Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv. Ajatelg. <u>Praktilised tööd:</u> - töö erinevate allikatega; - ajajoone koostamine. Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas. Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. Elu muinasajal. Eluolu keskajal. Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil. Eluolu uusajal.
------------------------	---	--

	3)teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas; 4)kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 5)toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos, toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus; 6)toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; 7)kasutab narratiivi loomisel ajaloo mõisteid asjakohases kontekstis; 8)nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; 9)nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid; 10)toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised	Rahvuslik ärkamisaeg. Eesti iseseisvumine. Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel. Eesti ja Teine maailmasõda. Nõukogude aeg. Iseseisvuse taastamine. <u>Praktilised tööd:</u> -ajajoone koostamine -muuseumide külastamine, õppekäigud -töö erinevate allikatega: nt fotoga, regilauluga jne. -töö kaardiga -kontuurkaardi täitmine -pildianalüüs ja pildiülesanne -ideekaardi koostamine -lühijutu koostamine -empaatiaülesannete täitmine
--	--	---

--	--	--

6. klass	TEEMA: Muinasaeg Õpilane: 1) Teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, põhjendab oma valikut 2) Kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt 3) Toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu 4) Kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 5) Teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjust 6) Teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust 7) Toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel TEEMA: Vanad Idamaad	Muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Muinasaja arengujärgkude üldisloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine. Eesti muinasaja üldisloomustus, Pulli, Kunda. Muinasaegsed mälestised - kalmed ja asulakohad - ning arheoloogilised leiud. Kodukoha inimasustus muinasajal. <u>Praktilised tööd</u> • Töö kaardiga • Ajajoone koostamine • Pildi analüüs • Võrdleva tabeli koostamine • Ideekaardi koostamine • Õppekäik kooli või kodukoha ümbruses

	Õpilane: 1) Toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus 2) Nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust 3) Toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu 4) Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 5) Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus 6) Teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas 7) Toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel TEEMA: Vana - Kreeka Õpilane: 1) Kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 2) Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus	Vanaaja sisu ja üldiseloostus: ajalised piirid, looduslikud olud. Vana-Egiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Vaaraod Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon. Mesopotaamia, Sumerite linnriigid, leiutused (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament, kümme käsku. Vana - India ja Vana - Hiina. <u>Praktilised tööd:</u> • Töö kaardiga • Ajajoone koostamine • Pildi analüüs • Võrdleva tabeli koostamine • Ideekaardi koostamine Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreete ja Mükeene kultuur. Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Mekedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ning maailariigi tekkimine. Vana - Kreeka kultuur ja religioon, eluolu ja mütoloogia. Olümpiamängud. Homerose kangelseepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, skulptuur, vaasimaal. Vana - Kreeka kultuuri tähtsus.
--	---	--

	3) Teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi 4) Kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat 5) Toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised 6) Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 7) Teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist 8) Iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust 9) Toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel TEEMA: Vana - Rooma Õpilane: 1) Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 2) Kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid ajakohases kontekstis 3) Paigutab ajateljele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajatelje abil ülesandeid	<u>Praktilised tööd:</u> • Töö kaardiga • Ajajoone koostamine • Pildi analüüs • Võrdleva tabeli koostamine • Ideekaardi koostamine Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, kuningad. Rooma Vabariigi algus ja ühiskondlik korraldus. Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, Caesar, vabariigi lõpp. Rooma keisririigi ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. Vana - Rooma kultuur, kunst ja arhitektuur, rahvas ja eluolu, avalikud mängud. Ristiusu teke, Uus Testament. <u>Praktilised tööd:</u> • Töö kaardiga • Ajajoone koostamine • Pildi analüüs • Võrdleva tabeli koostamine
--	---	---

	4) Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost 5) Teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas 6) Toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu 7) Toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised 8) Toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus 9) Toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus 10) Teab, et ajaloooperiodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajaloo perioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloooperiosiseerimisele 11) Toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel	
--	---	--

7. klass	KESKAEG TEEMA:Maailm keskajal 476-1492 Õpilane: 1)iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; 2)toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 3)toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärge; 4)analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 5)kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; 6)teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 7) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 8) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 9)analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 10) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju	Keskaegse maailmapildi mõju maailma ajaloole, keskaja ühiskonna üldiseloomustus ja periodiseering. Läänikord, eluolu. Kiriku ja kultuuri osa keskajal, ristiusu õpetuse alused, ristiõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil. Frangi riik. Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa. Araablased. Araabia ühiskond. Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I. Vana-Vene riik. Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine. Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked. Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpul.Ühiskonna struktuur. Muinasmaakonnad. Muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine. Valitsemine, Liivi Ordu. Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine Eluolu keskajal. Asustus, tegevusalad ja eluolu kodukohas muinasaja lõpul. <u>Praktilised tööd:</u> -ajajoone koostamine;
-----------------	--	---

	ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 11)analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 12) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu. TEEMA: Maailm varauusajal 1492-1600 Õpilane: 1)selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemise lugu; 2)toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; 3)toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; 4)analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 5)loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna	-töö kaardiga; -pildianalüüs ja pildiülesanne; -ideekaardi koostamine; -võrdleva tabeli koostamine; -plakati koostamine. Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted. Suured maadeavastused. Ameerika avastamine.Maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades. Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad. Liivi sõja põhjused ja tagajärjed. Renessanss ja humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci. <u>Praktilised tööd:</u> -ajajoone koostamine; -töö kaardiga; -töö allikaga; -pildianalüüs ja pildiülesanne; -ideekaardi koostamine; -võrdleva tabeli koostamine; -rühmatöö; -õppekäik kodukohas, mis on seotud keskaja temaatikaga.
--	---	--

	esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 6) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil: selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud.	
8. klass	UUSAEG TEEMA: Maailm 1600–1815 Õpilane: 1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; 2) toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seos 3) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 4) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 5) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; 6) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 7) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil; 8) teab demokraatialle iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval	Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV. Valgustusfilosoofia. Inglismaa kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa. 18. saj. valgustatud absolutism Preisimaa näitel. Friedrich II. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvõim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I. Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna). USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus. Prantsuse revolutsioon, prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg. Napoleoni ajastu. Napoleoni reformid. Viini kongress ja poliitilised muutused Euroopa kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena. Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos. Kultuur: barokk, klassitsism. Asustus ja eluolu paikkonnas 17.-18. Sajandil.

	ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; 9)toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi 10)tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval 11)selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 12) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 13) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; 14)analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; TEEMA: Maailm 1815–1918 Õpilane: 1)analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; 2)analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju	<u>Praktilised tööd:</u> -ajajoone koostamine; -töö kaardiga; -töö allikaga; -pildianalüüs ja pildiülesanne; -ideekaardi koostamine; -võrdleva tabeli koostamine; -rühmatöö; -17.-18. sajandist pärit kultuuriobjekti tutvustamine. Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale. 19- sajandi poliitilised õpetused.
--	---	--

	ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga 3) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; 4) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval; 5) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 6) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; 7) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; 8) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; 9) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 10) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et	Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik. Eesti 19. sajandil ja 20. Sajandi algul. Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused. Venestusaeg. 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed. Esimene maailmasõda. Sõja põhjused, kulg ja tagajärjed. Uute jõudude vahekorra kujunemine Euroopas. Esimese maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani. Kultuur 19. Sajandil ja 20. Sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine, sh kodukohas (Pärnus). <u>Praktilised tööd:</u> - töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, tekst sh dokumendid); - ajajoone koostamine; - võrdleva tabeli koostamine; - ideekaardi koostamine; - näituse/muuseumi külastamine.
--	---	---

	kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 11)märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 12) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid 13)toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi; 14)selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;	
9. klass	LÄHIAJALUGU TEEMA:Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939 Õpilane: 1)selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos; 2)teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 3)arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;	Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Versailles` süsteem. Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. Maailmamajandus, ülemaailse majanduskriis põhjused, olemus ja tagajärjed. Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel. Autoritarism Itaalia näitel. Totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel. Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus.

	4)toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 5)toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; 6)analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; 7)iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas;)analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval ja kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; 8)tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval; 9)teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; 10)selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; 11)teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;	Demokraatliku parlamentarismi aastad. Vaikiv ajastu. Majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika. Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomi uuringud, auto ja lennuk, raadio, kino, film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid. Kultuur ja eluolu Pärnus 20. sajandi algul.
--	--	--

	12)toob näiteid erinevate ajastute kultuurist; 13)analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 14)märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 15)märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; TEEMA: Teine maailmasõda 1939–1945 Õpilane: 1)toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 2)arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 3)analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;	<u>Praktilised tööd:</u> -töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, tekst sh dokumendid); -ajajoone koostamine; -võrdleva tabeli koostamine. Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP. Sõjategevuse üldiseloostus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled. Sõjategevus, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse Ookeani ja Põhja-Aafrika piirkond. Holokaust. ÜRO asutamine. <u>Praktilised tööd:</u> -töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, tekst sh dokumendid); -ajajoone koostamine; -võrdleva tabeli koostamine;
--	---	--

	• teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel; • teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid Teise maailmasõjani. TEEMA: Eesti Teises maailmasõjas Õpilane: 1)toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg; 2)analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 3)analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori. TEEMA: Maailm pärast Teist maailmasõda Õpilane: 1)arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; 2)selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaaloos;	-ideekaardi koostamine. Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu. Iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon. Teise maailmasõja mõjud piirkonnas <u>Praktilised tööd:</u> -töö erinevate allikatega (kaart, pilt, karikatuur, tekst sh dokumendid); -ajajoone koostamine; -võrdleva tabeli koostamine; -ideekaardi koostamine. Külm sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad. Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majandus areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, reperessioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu.
--	---	--

	3)analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 4)selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos; 5)arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda; 6)analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 7)iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode; 8)kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; 9)toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; 10)märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;	Kommunistliku süsteemi lagunemine, perestroika, glasnost, Mihhail Gorbatsšov, Boriss Jeltsin. Saksamaa ühinemine. Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon. Balti kett. Põhiseadusliku korra taastamine. Maailma alates 1990. aastaist, üldülevaade. Euroopa Liidu laienemine. NATO laienemine, uued vastasseisud. Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomi uuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis. Poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused kodukohas. <u>Praktilised tööd:</u> -töö erinevate allikatega (kaart, pilt,foto, video, plakat, karikatuur, tekst sh dokumendid); -ajajoone koostamine; -võrdleva tabeli koostamine; -ideekaardi koostamine; -näituste külastamine; -mälestuste kogumine.
--	--	---

	11)analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga, toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; 12)teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 13)selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; 14)selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu TEEMA: Maailm 1990. aastatest alates Õpilane: 1)iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel; 2)selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; 3)märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 4)analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju	
--	---	--

	ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga	
--	---	--

ÕPPEAINE NIMETUS	Ühiskonnaõpetus
ÕPPEAINE KIRJELDUS	Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvale õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest. Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi. I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse

	ühiskonnaõpetust eraldi aiena. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koosseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm. Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses). Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi. Aine eesmärk on kujundada aktiivseid ja vastutustundlikke kodanikke. Ainekavaga tähtsustatakse senisest praktilisemat õpet, võimalust kogeda kodanikuks olemist. Soovitame umbes 1/3 õppemahust viia läbi praktilise tegevuse kaudu, kus õpilane peab ise kavandama, tegutsema ja otsuseid langetama. Praktilise tegevuse kaudu saab toetada ka teadmiste laiendamist ja oskuste kujundamist. Praktiline tegevus võib olla õppe osana kavandatud järjestikuliselt või ka väiksemate osadena aineõppe raames. Nt 6. klassis õpitakse ühiskonnaõpetust 35 tundi. Seega võiks praktilisele tegevusele kavandada 10-12 tundi, mis võivad toimuda nii tavapärase tundide raames, väljaspool klassiruumi või õpilaste iseseisvate ja ühistegevustena koolivälisel ajal. 70 tunnise õppe puhul oleks praktilise osa maht 20-23 tundi. Praktiliste tegevustena võib läbi viia pikemaid õppeprojekte, kogukonnapraktikat, töötamist vabatahtlikuna mõne MTÜ või organisatsiooni juures, panustamist klassi, kooli või kogukonnas toimuva ürituse korraldamisse jms.
	TEADMISED, OSKUSED JA HOIAKUD

II KOOLIASTE	1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata. 8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja. 10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. 11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. 12. Käitub teadliku tarbijana.
III KOOLIASTE	1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega. 2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond. 3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob 4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid. 6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas. 7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.

	8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest. 9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega. 10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost. 11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot. 12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt. 13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest. 14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid. 15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt. 16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.	
	ÕPITULEMUSED	ÕPPESISU <i>sh praktilised tööd, õpiprojektid, õppetegevus väljaspool klassiruumi, kogukonnapraktika vm õppetegevused</i>
4.klass		
6.klass	TEEMA: Inimesed meie ümber, kogukonnad, Euroopa riigid ja rahvad, kultuurilised erinevused ja sallivus Õpilane: 1)teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt; 2)esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest; 3)tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta; 4)mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;	Eestis ja õpilase kodukohas (Pärnus) elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas.

	5)toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud; 6)toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda. TEEMA: Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus, koostöö Õpilane: 1)toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid; 2)loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; 3)leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena. TEEMA: Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine. Koolidemokraatia, lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas Õpilane: 1)nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; 2)teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi ning selgitab nende olulisust; 3)teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma; 4)kirjeldab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat; 5)teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.	Sõpruskond. Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid. <u>Praktilised tööd:</u> -töö erinevate kaartidega; -võrdleva tabeli koostamine; -ideekaardi koostamine. Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatuse võimalused. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused. <u>Praktilised tööd:</u> -ideekaardi koostamine.
--	--	--

9.klass	TEEMA: 1. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb. 1.1. Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond. Õpilane: mõistab, et ühiskond on terviklik süsteem, kus erinevad osapooled mõjutavad ning samas sõltuvad teineteisest. Oskab tuua näiteid sektorite tegevusest ja koostööst ühiskonnas ning üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda avaliku sektori, erasektori ja vabakonna tegevuses. 1.2. Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne. Õpilane: mõistab, et ühiskond koosneb mitmetest vastanduvate huvidega rühmadest nt iga; sugu; tervises seisund; elukoht; kultuuriline, religioosne ja rahvuslik identiteet jm. Oskab analüüsida peamisi rahvastikunäitajaid ning mõistab, milliseid järeldusi on nende andmete alusel võimalik ühiskonna kohta langetada või milliseid tulevikuprognose teha. Teab, kuidas kaasaja ühiskondi mõjutab ränne ning milles erinevad/sarnanevad kodaniku õigused ja kohustused mittekodaniku õigustest ja kohustustest. Oskab avaldada põhjendatud arvamust teemal, kes on hea kodanik ning kuidas selleks saada. Õpilane:	Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused). Erasektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused. <u>Praktilised tööd:</u> -õppekäik. Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.
-----------------------	--	--

	mõistab, miks on hästi toimiva ühiskonna jaoks oluline arvestada inimeste erisustega. Kuidas nii avalik-, era- kui ka kolmas sektor saab kaasa aidata sotsiaalselt õiglasema ühiskonna loomisele, et vähendada sotsiaalset tõrjutust ja sellest tulenevaid probleeme. Teab, milline tähtsus on identiteedil inimese elus ning kuidas ühiskond mõjutab selle kujunemist. Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste/maailmavaateliste (poliitiliste) erimeelsuste puhul. Õppes pööratakse rõhku järgmistele väärtuste arendamisele: sallivus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus. 1.3. Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses. Õpilane: mõistab, millised on tema kui lapse õigused ja kohustused, millised kohustused ja õigused on tema vanematel. Oskab selgitada ja põhjendada, milliste õiguste ja vabaduste kaitse peab olema ühiskonna kõrgendatud tähelepanu all. Arutletakse, tulenevalt oma rollist perekonnas, vastutuse võtmise olulisuse üle ning selle üle, kuidas noorukiea õigused ja vastutus erineb väikelapse või täiskasvanu omadest. Õppija selgitab õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid. Saab aru, milline on õiguste ja privileegide vahekord. Õppes pööratakse rõhku järgmistele väärtuste kujundamisele: hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu.	<u>Praktilised tööd:</u> -võrdlustabeli koostamine. Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. Vägivald, kuritatvitamine, inimkaubandus jm. Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. Lapse õigused, kohustus ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid.
--	---	---

	Õpilane: teab, millised on peamised inimõigused (sh lapse õigused) ning kus need on sätestatud. Oskab märgata vägivalda ja kuritarvitamist enda ümber ning tunneb lihtsamaid sekkumise võtteid/võimalusi. Analüüsib oma lähiümbrust märgates puudusi väärikas käitumises inimeste vahel ning oskab välja pakkuda lahendusi selliste olukordade ennetamiseks, lahendamiseks. Mõistab, et elu toob kaasa kriise, kuid teab, et nendeks on võimalik valmistuda. Teab, mida enda ja lähedaste kaitsmiseks peab kriisiolukordades esmajoonel tegema ja kuhu abi saamiseks pöörduma. Arutleb, millal muutub sõna ohtlikuks ja kust läheb sõnavabaduse piir. Teema avamisel on oluline roll väärtuskasvatusel (võrdõiguslikkus, märkamine, hoolivus, austus, vastutus). TEEMA: 2. Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljuse ja infokorratuse kontekstis. Õpilane: teab ajakirjanduse rolli (informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, meelelahutus jm) ja vastutust avaliku arvamuse kujundamisel ühiskonnas. Oskab vahet teha erinevat tüüpi meediasisul (professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus” (huvirühmade meedia, sotsiaalmeedias sisuloojad ja suunamudijad jms), süvavõltsingu kasutamine. Selgitab, millised on ajakirjanduse standardid. Samuti teab, milles seisneb sõnumite võimendamine ja mullistumine. Mõistab, millistes olukordades mõjutamine toimub ning oskab märgata enda ümber	Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus. <u>Praktilised tööd:</u> -juhtumi analüüs. Raamatukogu. Internet. Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avalik arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir. Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Autoriõigused- ja vastutus. Teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.
--	--	--

	erinevat liiki turunduskommunikatsiooni kui ka poliitilist propagandat. Mõistab, mis on infosõda ning kuidas kasutatakse vastandumist jm infomüra, et mõjutada demokraatliku arutelu. Tunneb ja oskab rakendada võtteid, kuidas valeuudist ära tunda. TEEMA: 3. Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist. 3.1. Demokraatia toimimine igapäevases elus Õpilane: teab, millised on demokraatia aluspõhimõtted ja väärtused osates märgata demokraatia toimimist või selle puudumist nii oma suhtlusringis, perekonnas, koolis kui ka laiemalt kogukonna ja ühiskonna tasandil. Väärtustab demokraatliku otsustusprotsessi teades, milline on üldiselt vabade valimiste protseduur ning millistest põhimõtetest see lähtub. Saab aru, miks on oluline teadlik hääletamine ja maailmavaatelist eelistuste omamine. Tunneb huvi ühiskonnas toimuva vastu ning saab aru, kuidas riigis või kogukonnas langetatavad otsused võivad mõjutada tema tulevikku. Tunneb demokraatlike sekkumisvõimalusi otsustusprotsessidesse (nt: allkirja andmine petitsioonile või rahvaalgatusele; osalemine miitingutel ja marssidel; toodete teadlik boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses; hääletamine valimistel ja	<u>Praktilised tööd:</u> -töö erinevate allikatega. Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus. Võimude lahusus ja tasakaal. Õigusriik. Kodanikuvabadused- ja õigused. Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu. Valitsus. Vabariigi President. Kohalik omavalitsus. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Õigussüsteem, Eesti kohtusüsteem. Kodakondsus. Erakonnad. Eesti parlamendi erakonnad. Valimised. Valimiskampaania.
--	--	--

	referendumitel). Väärtustab ja oskab rakendada demokraatliku käitumist s.h arutelukultuuri rühmas. Õpe saab toetada koolidemokraatia edendamist nt läbi kooli kaasava eelarvestamise, õpilasesinduse tegevuse koolielu korraldamisel, noortevolikogude tegevuse jms. Teab, et demokraatia toimimine pole iseenesest mõistetav, vaid eeldab demokraatlike reeglite väärtustamist ja rakendamist igal elu tasandil (perekonnas, koolis, avalikus elus, valitsemises). Saab aru, milles seisneb korruptsiooni probleemi tõsidus mõistes, et korruptsiooni levik suurendab ebavõrdsust ühiskonnaliikmete vahel ning toob kaasa poliitilise ja majandusliku ebastabiilsuse ning õigusriigi kao. Suudab arutleda isiklik kasu vs ühiskondlik kasu teemal. Oskab reageerida õiguspäraselt? ebaausat käitumist märgates. Teema avamisel on oluline roll väärtuskasvatusel (ausus, vastutus, õiglus, võrdõiguslikkus, demokraatia, õiguspõhisus, solidaarsus). 3.2 Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda. Õpilane: mõistab, milles seisneb võimude lahususe printsiip ning miks ja kuidas seda demokraatlikus ühiskonnas rakendatakse. Oskab eristada võimu harusid saades aru nende ülesannete erinevustest, kuid samas omavahelisest vastastikusest seotusest. Nimetab (põhiseaduse abil) põhiseaduslike institutsioonide: Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, Vabariigi Presidendi,	<u>Praktilised tööd:</u> -võrdlustabeli koostamine; -ülesanded Põhiseadusega.
--	--	--

	kohaliku omavalitsuse ja kohtute peamisi ülesandeid. Teab, et Eesti kuulub Euroopa Liitu, mille juhtimisel rakendatakse samuti võimude lahususe printsiipe, oskab esitada selle kohta näiteid. Teab, et avaliku sektori asutused tagavad riigi toimimise osates tuua näiteid mõnedest riigi ülesannetest. Saab aru kuidas õigusriigis toimub kokkulepitud reeglite kehtestamine ja muutmine. Oskab tuua näiteid, millised on valdade ja linnade ülesanded oma kogukonna igapäevaelu korraldamisel. Selgitab, kuidas rakendub võimude lahususe põhimõte kohaliku valitsemise tasandil. Teab, kellel on hääleõigus kogukonna esinduskogu - volikogu valimistel. Oskab tuua lihtsaid näiteid, millistes küsimustes tuleb inimesel kohaliku võimu poole pöörduda. Tunneb huvi kohaliku elu korraldamise vastu ning oskab sõnastada enda jaoks kohaliku elu probleemkohti ning pakub välja omapoolseid lahendusi. Teab, millised on osalusdemokraatia võimalused kaasa rääkida kohalike asjade otsustamisel, osates vajadusel neid ka rakendada. TEEMA: 4. Kodanikuühiskond Õpilane: mõistab, milline on kodanikuühiskonna roll demokraatia tagamisel ning, millised on vabaühenduste eesmärgid ja toimimise põhimõtted. Saab aru, millised probleemid aitab vabakond kogukonnas ja laiemalt ühiskonnas lahendada ning oskab näha võimalusi, milliseid annab vabaühendustes või nende algatustes osalemine.	Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜ-d. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse.
--	--	--

	Õppekeskmeks võiks olla õppijate praktiline suunamine mingi algatuse loomisele kogukonnas või kaasalöömine mõne kodanikuorganisatsiooni tegemistest nt läbi kogukonnapraktika, kooli kaasava eelarvestamise, õpilasomavalitsuse tegevuse vms. Õpe peaks kaasa aitama väärtuskavatusetele edendamisele (nt: hoolivus, vabadus, demokraatia, ettevõtlikkus, kultuuriline mitmekesisus, keskkonna jätkusuutlikkus, solidaarsus, vastutustundlikkus). TEEMA: 5. Majandus Õpilane: teab, kuidas tekib ühiskonnas tulu ning millistel alustel heaoluühiskonnas tulused ümber jaotatakse mõistes, miks on tähtis ühiskonna sotsiaalse õigluse loomisele kaasa aitamine. Teab, mis on sotsiaalne ettevõtetus, ja toob näiteid selle võimalustest. Saab aru, et maailmakaubandussüsteemis on osalejad vastastikusel sõltuvusel. Teab, et õiglase kaubanduse võimaldab nii tarbijal kui tootjal panustada õiglasema süsteemi loomisesse. Mõistab, millest sõltuvad riigi tulud ning millised kohustused on riigil. Väärtustab ausat maksumaksmist ja mõistab maksude vajalikkust ühiskonna toimimiseks. Mõistab, millistest reeglitest lähtutakse töösuhte loomisel. On teadlik riskidest, mis noori tööturule sisenedes võivad puudutada. Teema avamine peaks noore vaatest olema väga praktiline hõlmates endast näiteid CV loomisest, tööläbirääkimise simulatsioonist, töölepingu koostamisest jms.	Noorte osalusvõimalused. Õpilasomavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisiolukordades. <u>Praktilised tööd:</u> -ideekaardi koostamine. Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: aktsiaselts, osaühing, füüsilisest isikust ettevõtja. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika. Erinevad inimesed tööturul.
--	--	---

	Teab, kuidas planeerida vastutustundlikult oma rahaasju. Mõistab, millised ohud võivad kaasneda laenamise või investeerimisega, oskab neid seostada mõjutamise ning infokorratuse ohtudega. Mõistab, mida tähendab finantsiline vastutus ja kuidas võtta arukalt riske. Oskab koostada oma kuludest/tuludest lähtuvat eelarvet seostades seda aruka tarbimisega TEEMA: 6. Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada. Õpilane: mõistab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega ning, et väikeriigile tagab just rahvusvaheline koostöö ja osalemine rahvusvahelistes organisatsioonides oma huvide parima esindatuse. Õppija teab, mida annab Eestile kuulumine EL ja NATO-sse. Mõistab, miks on väikeriigile oluline, et rahvusvahelistes suhetes järgitaks kokkulepitud reegleid, austatakse inimõiguseid ja demokraatiat.	Isiklik majanduslik toimetulek. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus. <u>Praktilised tööd:</u> -eelarve koostamine -külalised tunnis Euroopa Liit. NATO. Eesti Euroopa Liidu ja NATO liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides. Eesti välispoliitika. Eesti kultuur ja maailm. <u>Praktilised tööd:</u> -kaardiülesanne -juhtumianalüüs
--	--	--

--	--	--